

*Recenzije***Gordon Brown: Beyond the Crash – Overcoming the First Crisis of Globalization**

Simon & Schuster, London, 2010., 315 str.

Bivši britanski premijer Gordon Brown, nakon gubitka parlamentarnih izbora i odlaska s pozicije predsjednika laburista, objavljuje memoare u kojima iznosi svoje viđenje svjetske ekonomske krize. Iako je bio metom brojnih kritika, mnogo je onih koji ističu njegovu stručnost i hvale poteze koje je poduzeo kako bi spriječio potpuni kolaps britanske, ali i svjetske ekonomije. Iniciranje stvaranja milijarde dolara teškog paketa za spašavanje posrnulih gospodarstava od strane zemalja članica G20 i rekapitalizaciju banaka, model koji su kasnije preuzele ostale države, odluke su koje su uspjele zaustaviti pad svjetskoga gospodarstva i vratiti stabilnost u bankarski sektor.

Knjiga nije pokušaj Brownove samopromocije, već je realan osvrt na okolnosti koje su obilježile njegov premijerski mandat. Kroz četiri poglavlja, uz mnoštvo statističkih podataka, iznosi zanimljive detalje iz razdoblja svjetske ekonomske krize, koju naziva i prvom krizom globalizacije.

Započinje kronološki opisanim događajima, pokušavajući ilustrirati kontekst situacije koja je dovela do ideje o nacionalizaciji banaka, što je, i sam priznaje u knjizi, u potpunoj suprotnosti s njegovim dotadašnjim radom i političkim svjetonazorima. Uzrok krize bili su problemi na tržištu drugorazrednih hipotekarnih kredita u SAD-u, koji su se prelili u Veliku Britaniju 2007. godine i uzrokovali krah banke Northern Rock, zbog čega je morala intervenirati i država. Gotovo je nevjerojatno koliko su tijekom cijelog razdoblja krize vlade i banke bile neodlučne jer zapravo nitko nije bio sasvim siguran u to koliki su njezini razmjeri niti koji su njezini stvarni uzroci. Brown tako navodi da su poglavari europskih država bili uvjereni da je to kriza anglo-saksonske ekonomije, Sjedinjene Države smatrale su da je problem likvidnost te su ga pokušali riješiti programom otkupa loših kredita (TARP), a europski su bankari probleme s manjkom kapitala negirali do samoga kraja. Brown

iznosi kako su on i njegov uži kabinet prvi uvidjeli njezinu pravu opasnost te kako problem nije samo likvidnost, nego su uzroci mnogo širi, strukturni. Odluku o rekapitalizaciji banaka, tvrdi, donio je u avionu, dok se vraćao sa sastanka s Georgeom Bushem, kada je već bilo jasno da TARP neće donijeti prave rezultate te da ne postoji dugi način da se spase britanske banke već dobroano načete krizom. Pomalo patetično opisuje posljednju večer pred javnu objavu rekapitalizacije, tumačeći kako je Britanija morala prva djelovati i nadati se da će je slijediti i ostale države jer je kriza, ističe, globalni problem koji se može riješiti samo zajednički koordiniranom akcijom država. U roku od tjedan dana i ostale su zemlje prihvatile njegov model spašavanja banaka, što je u konačnici rezultiralo najvećim upumpavanjem državnoga kapitala u bankarski sustav u povijesti.

Korijene svjetske krize vidi u azijskoj krizi 1997./98. godine, iz koje izvlači tri ključne pouke koje smatra nužnima za sprečavanje globalne neravnoteže. To su kontroliranje inflacije i održavanje niskih kamata, razvijanje sustava nacionalne regulacije usporedno sa sve većom kompleksnosti međunarodnog tržišta te potreba za globalnim nadzorom globalnog tržišta.

Nadalje, Brown se kritički osvrće na banke, stručno i detaljno opisujući tadašnje bankarske prakse koje su stvorile novi ekonomski fenomen – kapitalizam bez kapitala. Kao glavni uzrok toga fenomena Brown ističe umrežavanje tzv. bankarstva u sjeni ili paralelnog bankarstva, započetog naglim internetskim razvojem, koji je bankama omogućio stvaranje neformalne bankarske mreže oslobođene mehanizma regulacije. U početku je takav način poslovanja donosio velike profite, ali ubrzo su banke u sjeni ostale bez kapitala i opterećene rizikom. Ključni trenutak koji je započeo utrku prema dnu, smatra Brown, jest onaj kada je "formalni" bankarski sustav, kako bi ostao konkurentim, počeo kopirati rizične instrumente djelovanja "neformalnog" bankarskog sustava. Kako je pad izgledao u praksi, opisuje na primjerima Lehman Brothersa, banke Royal Bank of Scotland i banke Halifax Bank of Scotland. Također, ističe, kriza nije posljedica isključivo tehničkog neuspjeha banaka, već i moralnog. Stoga se zalaže za uvođenje dodatnih nameta na bankarske bonuse te donošenje ustava koji bi obuhvaćao pravila i procese nadzora cjelokupnoga globalnog financijskog sustava.

Brown nas uvodi i u pozadinu summita zemalja članica G20 održanog

u travnju 2009. godine u Londonu, gdje se odlučivalo o paketu od milijarde dolara pomoći posrnulim svjetskim ekonomijama, iznoseći događaje koji su prethodili odluci, koncizno opisujući tijek summita, kao i vlastita razmišljanja, strahove i dvojbe. Navodi tri ključna dogovora koji su uspjeli ponovno pokrenuti svjetsko gospodarstvo. Prvi je podupiranje svjetske ekonomije multinacionalnim oslobađanjem sredstava putem internacionalnih institucija poput MMF-a i Svjetske banke.

Drugi je pokretanje plana reformiranja bankarskog sustava osnivanjem institucija za rano upozoravanje menadžmenta na globalni rizik i pooštavanje državnih regulatora. Treće, sve su se članice obvezale da će poduzeti potrebne ekonomske, monetarne i fiskalne akcije kako bi izlazak iz recesije bio što brži.

U svojim predviđanjima za budućnost, kao najveće probleme u idućem desetljeću Brown navodi nizak ekonomski rast i visoku stopu nezaposlenosti, koji prijete gospodarstvima Europe i Amerike. Kao logičnu posljedicu toga, uz podatak kako je prije krize na potrošnju na Zapadua otpadalo 35 posto svjetske ekonomske aktivnosti, navodi pad svjetske potrošnje i porast globalne nezaposlenosti. Taj prazan prostor u potrošnji, smatra Brown, nijedna svjetska ekonomija ne može popuniti sama za sebe, već je potreban globalni plan rasta, koji će se bazirati na multipolarnim centrima moći, u kojima će svaka regija sudjelovati i imati koristi. Svoj plan globalnog rasta iznosi temeljito, pokazujući pritom zavidno znanje s područja ekonomije i iznimnu lucidnost u razumijevanju statističkih pokazatelja. U svom planu detektira strukturne ekonomske prednosti i probleme Amerike, Kine, Indije i azijskih zemalja te Europe i Afrike te navodi korake koje pojedine regije moraju poduzeti kako bi nadvladale probleme i tako pomogle globalnoj ekonomiji, pritom se ograđujući od neuvrštavanja Južne Amerike i Australije u analizu, ističući kako s njihovim ekonomskim obilježjima nije dovoljno upoznat. Krucijalnim smatra i detaljno obrazlaže sljedeće stavove: prvo, Amerika mora unaprijediti svoje sposobnosti i tehnologiju; drugo, Europa mora poraditi na većoj fleksibilnosti tržišta rada, roba i kapitala i težiti većem izvozu u ostatak svijeta; treće, Kina mora povećati domaću potrošnju snižavanjem stope siromaštva, jačanjem srednje klase i povećanjem uvoza; četvrto, Japan također mora povećati potrošnju i otvoriti svoj uslužni sektor prema ostatku svijeta; peto, Indija mora smanjiti stopu siromaštva, jačati srednju klasu te više izlaziti na

svjetsko tržište; šesto, Afrika mora provesti ekonomske reforme i težiti snažnoj regionalnoj ekonomskoj integraciji. Usto naglašava i nužnost pravednije raspodjele sredstava jer se samo tako mogu riješiti gorući problemi siromaštva, nezaposlenosti i nejednakosti. Ipak, plan treba promatrati cum grano salis jer i sam Brown upozorava na to da su to još "pretpostavke u izradi".

Knjigu, pojednostavljeno gledano, možemo svesti na dvije osnovne teze – globalni problemi zahtijevaju globalna rješenja te tržištu je potreban moral, na kojima Brown temelji svoja viđenja o tome što se dogodilo i što se tek treba učiniti kako bi se što prije nadvaladale posljedice krize. Iako knjiga nije apologetska ni ekskulpacijska, činjenica jest da Brown olako zaobilazi određene dijelove koji se tiču njegove odgovornosti. Kada govori o problemima banke Royal Bank of Scotland, kao uzroke svoje zakašnjele reakcije i neznanja navodi to da je od strane bankara jednostavno bio – zavarano. Stilski, Brown vrlo dobro balansira unutar bankarskog žargona i statističke analize, nudeći pogled iza kulis, lišen bilo kakvog "žutila" ili političke demagogije. Stoga će knjiga biti zanimljiva i ekonomskim stručnjacima i poznavateljima globalnih procesa, ali i dijelu šire javnosti koju zanima što nam se to ustvari dogodilo.

Branimir Pađen